

AZƏRBAYCANDA MƏRKƏZLƏŞDİRİLMİŞ KİTABXANA SİSTEMLƏRİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

Y.A.MƏMMƏDOVA

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doktorantı

Məqalədə Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərində informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin tələblərinə uyğun olaraq tətbiq edilən müasir informasiya texnologiyalarından istifadə edilməsindən, onların kitabxananın fəaliyyətinə, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinə göstərdiyi təsirdən danışılır.

Açar sözlər: Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, informasiya, texnika və texnologiya sistemi.

XX əsrin astanasında informasiyanın cəmiyyətin sosial struktur dəyişmələrinə, inkişafına təsir edən amilə çevrildiyi bir dövrdə, kitabxanalar, dünya informasiya sisteminə inteqrasiyasını təmin etməlidir. Hazırkı dövrdə elm, texnika və təhsilin sürətli inkişafı, cəmiyyətin idarə edilməsində kitabxanaların qarşısında kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması maddi, mənəvi və intellektual sərvətlərin beynəlxalq miqyasda qarşılıqlı istifadəsi, informasiya xidmətinin təkmilləşdirilməsi kimi mühüm vəzifələr qoyur. Nəzərə alsaq ki, elmi-texniki tərəqqinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq kitabxana fondlarına çap materialları ilə yanaşı elektron nəşrlər, audiovizual materiallar da daxil olur ki, bunları ənənəvi kitabxanalarda emal etmək çətinidir və s. Məhz bütün bunlar kitabxana proseslərinin kompyuterləşdirildiyi bir dövrdə ənənəvi kitabxana sistemlərinin şəbəkə kompüter texnologiyası bazası əsasında yaradılmış yeni informasiya kitabxana sistemləri ilə əvəz edilməsini zəruri edir. Bu sistemlər istifadəçi sorgusunu operativ yerinə yetirə bilən informasiya axtarış sistemləri ilə təmin olunurlar.

MKS-lərin işində yeni texnika və texnologiyaların tətbiqi bir çox məsələlərin həllini təmin edir: Məsələn, kitabxanaçı əməyinin avtomatlaşdırılmasını; Vaxta və insan ehtiyatlarına qənaəti; Müxtəlif əlamətlərinə görə ədəbiyyatın çoxaspektli axtarışını; Operativ və az xərcə əl yeni informasiya mübadiləsini; Oxuculara yüksək elektron xidmət, oxucu sorgusunun online yerinə yetirilməsini; Kitabxana fondlarının operativ yeniləşməsini, oxucu tələbatına uyğun komplektləşdirilməsini; Ədəbiyyatın qaytarılma müddətinə elektron nəzarət; Çox nüsxəli kitabların alınmasına olan ehtiyacın aradan qaldırılması, böyük kitabxana sahəsindən imtina etməyi; Kitabxanalarda görülən işlərin təkrar yerinə yetirilməsinin qarşısının alınması, ədəbiyyat axtarışı və sifarişinin effektivliyinin təmin edilməsi və s.

Belə ki, MKS-lərdə mühüm işlərin və texnoloji proseslərin, o cümlədən, yeni ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinin, ədəbiyyatın uçuotu, işlənməsi və kataloqlaşdırılmasının mərkəzi kitabxana tərəfindən həyata keçirilməsi nəticəsində filial kitabxana icilərinin əlavə işlərdən azad olunması, onların iş vaxtının məhz oxuculara xidmətin həyata keçirilməsinə yönəlməsi üçün geniş imkanlar yaratmışdı. Bununla yanaşı, MKS şəraitində sistem daxili metodik təminat fəaliyyətinin ildən-ilə təkmilləşdirilməsi, bu fəaliyyətin kitabxanaların təcrübəsinə elmi baxımdan nüfuz etməsi, onların işinin sistemli təhlil edilib, məqsədyönlü istiqamətləndirilməsi, qabaqcıl təcrübənin meydana çıxarılıb tətbiq edilməsi, kitabxana işçilərinin peşə səviyyəsinin artırılmasının sistemli şəkildə təşkil edilməsi və s. bu kimi metodik tədbirlər 80-ci illərdə əhaliyə kitabxana xidmətinin məzmununu dəyişmiş, onun yüksəlişini təmin etmişdir.

Bu illərdə MKS-lərin fəaliyyətində nəzərə çarpan yeni keyfiyyətlər özünü oxucularla aparılan fərdi işin güclənməsində, kitabxana xidmətinin oxucuların peşə fəaliyyəti ilə daha sıx əlaqələndirilməsində, kütləvi tədbirlərin rəngarəngliyində və bu işdə estetik tərbivə amilinin gücləndirilməsində, yeniyetmələrin mütaliəsi ilə ardıcıl məşğul olmaqda, MKS-lər arası əlaqələrin mühkəmləndirilməsində və s. işlərdə tapırdı.

XX əsrdə respublikanın ən böyük kitab xəzinələri yaradılmış, bütün bölgələri əhatə edən geniş kitabxanalar şəbəkəsi qurulmuş və mərkəzləşdirilmiş kitabxanaların maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş və kitab palatası təşkil olunmuşdur. Bu gün, Azərbaycanda geniş kitabxana-informasiya şəbəkəsinə malik 12 mindən artıq müxtəlif tipli kitabxana mövcuddur.

Müasir dövrdə MKS-lərin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri informasiya texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiqinin həyata keçirilməsidir. Çünki, müasir informasiya texnologiyasının kitabxana proseslərinə tətbiqi olmadan cəmiyyətin informasiyalaşdırılmasından danışmaq qeyri-mümkündür. MKS-lər cəmiyyətin informasiya təminatında iştirak etməklə, dövlətimizin bütün sahələrdə apardığı siyasətin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsində əsas müssisələrindən biridir.

Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyət şəraitində kitabxanaların qarşısında əhalini yüksək kitabxana və informasiya xidməti ilə təmin etmək, Respublikanın sosial-iqtisadi, siyasi və mədəni inkişafında, müstəqilliyin irəli sürdüyü tələblərə uyğun yeni insanın yetişdirilməsində, ictimai-siyasi həyatın humanistləşdirilməsində, demokratiyanın və milli özünüdərk inkişafında azərbaycançılıq ideologiyasının təbliğində insanların ümumbəşəri sərvətləri olan kitabxanalardan istifadə etmək hüququnu təmin etmək vəzifələri qoyulmuşdur.

İnformasiya texnologiyalarının tətbiqi və istifadəsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Məsələn olaraq Xətai rayon MKS-də beynəlxalq təşkilatların

kömayi ilə Resurs İnformasiya Mərkəzi yaradılmış və mərkəz kompyuter, sürətçixarma aparatı və digər lazımı avadanlıqlarla təmin olunmuş yüzdlərə oxucu həmin mərkəzdə pulsuz kompyuter kursları keçərək biliklərə yiyələnmişlər. Eləcə də, 2006-cı ildən Xətai rayon MKS-də Bakı şəhər kitabxanaları içərisində ilk dəfə olaraq yeni texnologiyaların tətbiqinə başlanılmış, Elektron Resursların yaradılması şəbəsi yaradılmış İRBİS-64 proqramı əsasında elektron kataloqun yaradılmasına başlanmış və hal-hazırda fondun 50%-ə qədər kompyuterin yaddaşına köçürülərək oxucuların istifadəsinə verilmişdir. 2007-ci ildə şəhər kitabxanaları içərisində ilk olaraq MKS-in saytı yaradılmış və fəaliyyətə başlamışdır. Xətai rayon mərkəzləşdirilmiş kitabxana sisteminin kollektivi öz işini günün tələbləri səviyyəsində qurmaq üçün kitabxana işinin müxtəlif forma və metodlarından istifadə edir, ətrafdakı təhsil ocaqları və istehsalat müəssisələrinə gedirlər, müxtəlif mövzularla əlaqədar tədbirlər keçirir.

MKS-lərdə oxucularla informasiya xidmətinin canlanması da onların metodik təminatının nailiyyətlərindən idi. Kütləvi kitabxanalarda oxuculara kollektiv və fərdi məlumat-bibliografiya xidmətinin formalaşması, informasiya, müntəxəssis günlərinin təşkili məhz bu dövrə, yəni MKS-lərin yaradılması dövrünə təsadüf edir.

XXI əsrdə elmin, texnikanın inkişafı, qloballaşma, informasiya bolluğu, cəmiyyətin bütün sahələrində olduğu kimi kitabxanalarda da yeni texnika və texnologiyaların tətbiqi dünyada kitabxana işinə yeni məzmun vermiş, fəaliyyətimizin bütün sahələrində işimizə tamamilə yenidən baxışı zəruri etmişdir. Bu mənada kitabxanalarımızda maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsinə və s. ehtiyac vardır. Müasir dövrdə Azərbaycanda dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin fəaliyyətinin yenilənməsi, bu aparıcı kitabxana şəbəkəsində əhaliyə kitabxana xidmətinin mahiyyəti MKS-in işinin informasiyalaşdırılması, kitabxanalarda yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi və inkişafı, MKS-in bazasında elektron-informasiya mərkəzinin yaradılması vahid avtomatlaşdırılmış şəbəkə texnologiyasının tətbiqi və s. işləri nəzərdə tutur.

Ümumilikdə cəmiyyətin, insan beyninin, elmin, iqtisadiyyatın və s. inkişafı müstəqil Azərbaycan Respublikasının qarşısında çox mühüm vəzifələr qoymuşdur. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində kitabxanaların da rolu əvəzsiz olduğu üçün kitabxanalarımız əlbəttəki azərbaycançılıq milli ideologiyasına əsaslanaraq dövrün bütün tələblərinə cavab verə biləcək bir kitabxana-informasiya şəbəkəsini qurmaq məcburiyyətindədir. Artıq bu istiqamətdə də xeyli işlər görülmüşdür. Belə ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin himayəsi və dəstəyi ilə C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının nəzdində AZLİBNET-Millî Kitabxana-İnformasiya Mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır ki, onun fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri

kitabxanalarda elektron informasiya resurslarının yaradılması və onların istifadəçilərə təqdim olunması ilə kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi işinin təşkilidir. Mərkəz region MKS-lərini, Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin iri kitabxanalarının elektron kataloqunu birləşdirir. Bu mərkəzin Azərbaycan kitabxanalarının toplu elektron kataloq sistemini yaratmaqda əsas məqsədi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təbəçiliyində olan respublika əhəmiyyətli böyük kitabxanalar, habelə şəhər (rayon) MKS-lərinin elektron resurslarının vahid mərkəzdən idarə olunmasına, onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə, elektron resurslarının istifadəçilərə fasiləsiz və operativ olaraq təqdim edilməsinə, kataloqlaşdırma zamanı əlavə vaxt, zaman, vəsait itkisinin, habelə bibliografik yazıların tərtibində nöqsan və təkrarçılığın aradan qaldırılmasına nail olmaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A. *Məqalələr toplusu (1990-2011-ci illər)*. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2011, 464s.
2. "Kitabxana haqqında Dövlət Proqramı", 2008
3. Xələfov A. *Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük. 2 cildə. C.1*. Bakı: BDU, 2003, 314 s.
4. www.xataim.az
5. www.azlibnet.az

THE CURRENT STATUS OF CENTRALIZED LIBRARY SYSTEM IN AZERBAIJANI

Y.A.MAMMƏDOVA
SUMMARY

The article in accordance with the applicable requirements of the Central Library Systems informatized society, the use of modern information technology, library activities and their readers about the influence of library and information service.

Keywords: *Centralized Library System, information, techniques and technology system.*

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЦЕНТРАЛИЗОВАННОЙ
БИБЛИОТЕЧНОЙ СИСТЕМЫ
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

Й.А.МАМЕДОВА
РЕЗЮМЕ

Статья анализирует современные требования информационного общества и притворение на практике информационной технологии в практику централизованных библиотечных систем в Азербайджане.

Ключевые слова: Централизованные Библиотечные Системы, информация, техника и техногические системы.